

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ο ΚΟΣΜΟΣ ΠΙΣΩ ΑΠΟ ΤΑ ΣΥΡΜΑΤΑ

*Τι εκπληκτική ιεραρχία ανάμεσα στα ζώα!
Έτσι τα βλέπει ο άνθρωπος καθώς
αντέγραφε τις ιδιότητές τους.*

Ελίας Κανέτι, Η ανθρώπινη επαρχία

ΣΤΑ ΒΑΘΗ της γερμανικής ενδοχώρας, στη βορινή πλαγιά ενός βουνού, μέσα στη σκιά που ρίχνουν οξιές και βελανιδιές, υπάρχει ένας ζωολογικός κήπος. Είναι μεν πολύ μικρός, αλλά, εκτός από μια λιμνούλα με χρυσόψαρα, πιθήκους και μεγάλα κλουβιά για πουλιά, φιλοξενεί ακόμα και έναν περίφρακτο χώρο με αρκούδες. Οι διαστάσεις του είναι περίπου δέκα επί δεκαπέντε μέτρα. Ολόγυρα υπάρχουν πάγκοι για τους άντρες που περνούν εδώ το μεσημεριανό τους διάλειμμα. Ορισμένοι από αυτούς πειράζουν τους πιθήκους, κάποιοι άλλοι παρακολουθούν δύο νεαρές καφέ αρκούδες που ανασηκώνονται στα πίσω πόδια τους και σπρώχνοντας με τα μπροστινά προσπαθούν να περάσουν μέσα από τους φράχτες. Ο Καρλ Κοχ ανέθεσε την κατασκευή αυτού του μικρού ζωολογικού κήπου, όπως αναφέρει σε ένα επίσημο κείμενο, με σκοπό να προσφέρει στους συνεργάτες του «περισπασμό και διασκέδαση» και να τους προβάλλει «την ομορφιά και τις ιδιαιτερότητες ζώων που διαφορετικά δεν θα είχαν την ευκαιρία να παρατηρήσουν και να γνωρίσουν στο φυσικό περιβάλλον τους».¹

Οι άντρες που έστησαν τον ζωολογικό κήπο βρίσκονται ακριβώς δίπλα, «πίσω από τα σύρματα», όπως αποκαλεί ο Κοχ τον ύψους τριών μέτρων και μήκους τριών χιλιομέτρων ηλεκτροφόρο φράχτη. Πίσω του απλώνεται μια μεγάλη κατηφορική έκταση.

Το καλοκαίρι είναι ξερή και σκονισμένη, τον χειμώνα τη σαρώνουν παγωμένοι άνεμοι. Ατέλειωτες σειρές από ξύλινα παραπήγματα στέκουν εκεί κολλητά το ένα δίπλα στο άλλο.

Ο Ζωολογικός Κήπος Μπούχενβαλντ, όπως είναι η επίσημη ονομασία του μικρού ζωολογικού πάρκου, και το ομώνυμο στρατόπεδο συγκέντρωσης απέχουν μια ανάσα μεταξύ τους. Δέκα, το πολύ δεκαπέντε βήματα χωρίζουν το κρεματόριο από τον κλωβό των αρκούδων. Τα «σύρματα» ανάμεσα αποτελούσαν κάποτε το σύνορο μεταξύ του Μπούχενβαλντ των κρατουμένων και του Μπούχενβαλντ των φρουρών, των ανθρωποφυλάκων και των εργατών. Σχημάτιζαν το όριο μεταξύ ανθρώπου και ζώου από τη μία, και «υπανθρώπου» από την άλλη πλευρά. Τα «σύρματα» χώριζαν κόσμους.

Ελάχιστα απομένουν σήμερα να θυμίζουν ακόμη τον ζωολογικό κήπο τον οποίο είχε στήσει η SS το 1938 ως «χώρο ψυχαγωγίας» ακριβώς δίπλα από το στρατόπεδο. Το 1993, το ίδρυμα διαχείρισης του Μνημείου του Μπούχενβαλντ ξεκίνησε την προσπάθεια να φέρει στην επιφάνεια τα ερείπια. Ορισμένες βασικές κατασκευές είχαν διατηρηθεί, ανάμεσά τους η περίφραξη των αρκούδων που είχε αντέξει στον χρόνο κάτω από την πυκνή θαμνώδη βλάστηση. «Θέλαμε να φέρουμε πάλι στο φως τον ζωολογικό κήπο», λέει ο Ρίκολα-Γκούναρ Λύτγκεναου, ο εκπρόσωπος του Μνημείου. Αυτό, λέει, έγινε πάνω απ' όλα για διδακτικούς σκοπούς: «Μένει κανείς ενός όταν φανταστεί τους ναζί να επισκέπτονται με τα παιδιά τους τον ζωολογικό κήπο και να χαζεύουν τα ζώα, την ίδια ώρα που δίπλα πέθαιναν άνθρωποι. Επειδή ακριβώς αναγνωρίζει ότι ένα μέρος της δικής του κανονικότητας, όπως στη συγκεκριμένη περίπτωση ένας ζωολογικός κήπος, μπορεί να ανήκει και σε έναν κόσμο στον οποίο δεν αισθάνεται ότι ανήκει».

Όποιος επισκεφτεί σήμερα τα χαλάσματα του περίφραχτου χώρου και περιδιαβεί την περιοχή γύρω από το χαμηλό πλίνθινο τείχος και τα ερείπια του βράχου αναρρίχησης, εισπράττει ακόμα την αίσθηση της άμεσης γειτνίασης αυτού του αλλοτινού ειδυλλιακού τοπίου με το Στρατόπεδο Συγκέντρωσης του Μπούχενβαλντ. Ο ζωολογικός κήπος έπαιζε προφανώς έναν ρόλο «πα-

ραβάν», που ναι μεν δεν έκρυβε τίποτα, απομόνωνε ωστόσο τον χώρο των φρουρών από το στρατόπεδο των κρατουμένων. «Τα τάγματα ασφαλείας φρόντιζαν την καλοπέρασή τους», λέει ο Λύτγκεναου.

Ως και σήμερα παραμένουν αρκετά φτωχές οι έρευνες για τον ζωολογικό κήπο του στρατοπέδου, κάθε τόσο όμως ξεπροβάλλει ως τοποθεσία, τόσο σε ιστορικές αφηγήσεις όσο και σε άρθρα εφημερίδων και σε σημειώσεις πρώην κρατουμένων.² Μεταξύ άλλων, ενέπνευσε τον συγγραφέα Γιενς Ράσκε στο θεατρικό του έργο για παιδιά «Τι είδε ο ρινόκερος όταν κοίταξε από την άλλη πλευρά του φράχτη». Αναφέρεται σε μια ανεκδοτολογική ιστορία που περιέχεται σε αναφορά κάποιου μάρτυρα της εποχής.³ Σύμφωνα με αυτήν, φέρεται να ζούσε, τουλάχιστον για σύντομο χρονικό διάστημα, ένας ρινόκερος στον Ζωολογικό Κήπο του Μπούχενβαλντ. Η Ζαμπίνε Στάιν διευθύνει το Αρχείο του Μνημείου και γνωρίζει αυτή την ιστορία, η οποία ωστόσο δεν επιβεβαιώνεται: «Πρωτούσα πάντοτε τους επιζήσαντες που έρχονταν εδώ για να συμμετάσχουν σε εκδηλώσεις μνήμης», λέει η Στάιν. «Κανείς όμως δεν θυμόταν κάποιον ρινόκερο».

Ενώ όμως η ιστορία με τον ρινόκερο είναι προφανώς ένας μύθος, ο Ζωολογικός Κήπος του Μπούχενβαλντ ήταν πραγματικός και εκτός αυτού όχι ο μοναδικός του είδους του. Ακόμα και στο στρατόπεδο εξόντωσης της Τρεμπλίνκα υπήρχαν για τη διασκέδαση των φρουρών ένας περιστερώνας, καθώς και κλουβιά με αλεπούδες και άλλα άγρια ζώα.⁴

Για την κατασκευή του ζωολογικού κήπου του Μπούχενβαλντ χρησιμοποιήθηκαν οι κρατούμενοι. Τα ζώα, τα οποία προέρχονταν ως επί το πλείστον από τον Ζωολογικό Κήπο της Λειψίας, τα είχαν αγοράσει με τον πενιχρό μισθό που λάμβαναν οι αιχμάλωτοι για την καταναγκαστική εργασία που παρείχαν στα παρακείμενα εργοστάσια, εργοτάξια και λατομεία.⁵ Σε περιπτώσεις τραυματισμού ζώων, η ευθύνη συχνά βάρυνε τους κρατούμενους. Εάν μάλιστα κάποιο από αυτά πέθαινε, αναλάμβαναν επιπλέον την υποχρέωση να πληρώσουν για την αναπλήρωσή του, υπό μορφή «προαιρετικής εισφοράς».⁶

Το πόστο του φύλακα των ζώων ήταν περιζήτητο, προπαντός εκείνες οι θέσεις για τον περίφρακτο χώρο των αρκούδων, αφού το άτομο που τοποθετούνταν εκεί είχε μόνιμη πρόσβαση σε κρέας και μέλι. Όποιος είχε δουλέψει μία φορά σε εκείνη τη θέση δεν ήθελε να την παραδώσει με τίποτα. Και ο Χανς Μπέργκμαν ήταν διατεθειμένος να διακινδυνεύσει γι' αυτό. Ο Εβραίος κρατούμενος έγραψε τον Οκτώβριο του 1939 μία επιστολή στον αρχιφύλακα του στρατοπέδου με την οποία του ζητούσε «ευπειθώς» να του επιτραπεί να ξαναδουλέψει στις αρκούδες, γιατί —έλεγε— ο σημερινός φύλακας δεν τα έβγαζε πέρα με τα τέσσερα ζώα, ανάμεσά τους και ένα θηλυκό, ονόματι «Μπέτυ», που κυοφορούσε, και έπρεπε να γίνουν τα πάντα για να εξασφαλίσουν τη φροντίδα των μικρών της. Εκτός αυτού, σημείωνε, «είμαι προσηλωμένος στα ζώα και είμαι εντελώς σίγουρος ότι θα καταφέρω μέσα σε μερικές εβδομάδες μαζί με τον τσιγγάνο να υπακούνε και οι 4 αρκούδες ανεξαιρέτως στα παραγγέλματά μου (sic!) και να μεγαλώσω τα μικρά».⁷

Πράγματι οι φρουροί χρησιμοποιούσαν κατά προτίμηση Σίντι και Ρομά για τη δουλειά με τις αρκούδες, όπως επιβεβαιώνει ο Λύτγκεναου, εκπρόσωπος Τύπου. Οι «τσιγγάνοι» —σύμφωνα με το ρατσιστικό στερεότυπο της εποχής— αναγκάζονταν να δουλεύουν ως αρτίστες και ακροβάτες, ενώ πολύ συχνά έδιναν παραστάσεις χορού της αρκούδας. «Γι' αυτό προφανώς η SS θεωρούσε ότι ήταν σε θέση να χειρίζονται “εκ φύσεως” ιδιαιτέρως καλά αυτά τα ζώα», λέει ο Λύτγκεναου.

Ο αρχιφύλακας του στρατοπέδου διαβίβασε την επιστολή του Μπέργκμαν στον προϊστάμενό του Καρλ Κοχ. Ο Κοχ ήταν ο διοικητής του στρατοπέδου συγκέντρωσης Μπούχενβαλντ. Έμενε στη νότια πλαγιά του βουνού, στην προσήλια πλευρά, όπου, με ταξί άλλων, είχε κατασκευάσει τη «Γερακοφωλιά της SS» με κλουβιά για κουκουβάγιες, αετούς και κοράκια, καθώς και ξύλινες περιφράξεις για λύκους, ελάφια και αγριογούρουνα. Ενώ ο ζωολογικός κήπος δίπλα στον φράχτη του στρατοπέδου προοριζόταν μόνο για τους φρουρούς και τους ξένους εργάτες καταναγκαστικών έργων, ο πληθυσμός της Βαϊμάρης είχε το δικαίωμα να επι-

Οι αρκούδες του Μπούχενβαλντ. Καρτ-ποστάλ
όπως αυτή που διακινούσε η SS και στην παρακείμενη Βαϊμάρη.

σκέπτεται τη Γερακοφωλιά τα σαββατοκύριακα. Η ύπαρξη του ζωολογικού κήπου, ωστόσο, ήταν κι αυτή γνωστή, αφού η SS διακινούσε στην πόλη καρτ-ποστάλ όπου απεικονίζονταν οι καφέ αρκούδες του Μπούχενβαλντ να παίζουν.⁸ «Ζωολογικός Κήπος Μπούχενβαλντ», έγραφε στο πλάι.

Και η Έλζε Κοχ, η γυναίκα του διοικητή του στρατοπέδου, έκανε συχνά βόλτες με τα παιδιά της στο μικρό ζωολογικό πάρκο. Και κάθε φορά ο δρόμος της την οδηγούσε κατά μήκος των «συρμάτων». Μολονότι κατά τα άλλα απαγορεύονταν αυστηρά εκεί οι φωτογραφίσεις, υπάρχουν στο οικογενειακό άλμπουμ φωτογραφίες που δείχνουν τον Καρλ Κοχ με τον γιο του Άρτβιν να ταϊζουν και να χαϊδεύουν τα ζώα.⁹ Λίγα χρόνια αργότερα η Έλζε Κοχ θα ισχυριζόταν, ενώπιον του αμερικανικού στρατιωτικού δικαστηρίου όπου είχε οδηγηθεί, ότι δεν είχε αντιληφθεί την ύπαρξη ούτε του φράχτη ούτε του στρατοπέδου που βρισκόταν πίσω του.¹⁰

Ο Καρλ Κοχ ήταν προσηλωμένος στο να μην αναστατώνονται τα ζώα και απαγόρευσε με διαταγή της κομαντατούρ «οιοδήποτε

τάισμα και πείραγμα». ¹¹ Όποιος παρ' όλα αυτά παρενοχλούσε τα ζώα, όποιος, για παράδειγμα, σκαρφάλωνε πάνω από το τείχος στον βράχο με τις αρκούδες ή απλώς έγερνε πάνω από κάποιο κλουβί, ήξερε ότι υπήρχε πιθανότητα να υποστεί τις συνέπειες. Το ίδιο ίσχυε και για τους άντρες της SS. Αυτό που είχε σημασία ήταν να περνούν καλά τα ζώα. Το επιχείρημα του κρατούμενου Μπέργκμαν πρέπει επομένως να του φάνηκε εύλογο και έτσι στήριξε το αίτημά του να τοποθετηθεί ως φύλακας στις αρκούδες. Δίπλα από την υπογραφή του ωστόσο άφησε και την ακόλουθη σημείωση: «Αν ψοφήσει κάποιο μικρό, να τιμωρηθεί αυστηρά». ¹²

ΠΕΡΙ «ΠΡΩΤΕΥΟΝΤΩΝ» ΚΑΙ «ΑΝΘΡΩΠΟΜΟΡΦΩΝ ΖΩΩΝ»

Θα προσπερνούσαμε πολύ εύκολα την ανησυχία του Καρλ Κοχ για την ευεξία των ζώων του στον ζωολογικό κήπο ως παραπλανητικό αφήγημα χωρίς περαιτέρω διαπιστωτική αξία, αν δεν αποτελούσε μέρος μιας συστηματικής μετάθεσης των ορίων που μετέτρεπε εκλεκτά ζώα σε «πρωτεύοντα» και υποβίβαζε αυθαίρετα ανθρώπους σε «ανθρωπόμορφα ζώα» και «υπανθρώπους». Για τους ηγέτες των εθνικοσοσιαλιστών, η προστασία των ζώων και τα εγκλήματα εναντίον της ανθρωπότητας δεν συνιστούσαν καμία αντίφαση, το αντίθετο μάλιστα, αισθάνονταν πως ανήκουν σε μια «ηθική ελίτ». Όπως ο Χάινριχ Χίμλερ που καυχιόταν γι' αυτό στην ομιλία του στο Πόζναν* το 1943: «Το αν κατά την κατασκευή μιας αντιαρματικής τάφρου πεθάνουν 10.000 ρωσικά γύναια από την εξάντληση με ενδιαφέρει μόνο στον βαθμό που η αντιαρματική τάφος έχει ολοκληρωθεί. Δεν θα είμαστε ποτέ ωμοί και άσπλαχνοι, όπου δεν πρέπει: αυτό είναι σαφές. Εμείς οι Γερμανοί, που είμαστε οι μοναδικοί στον κόσμο που τηρούμε

* Τον Οκτώβριο του 1943 ο Χίμλερ, αρχηγός της SS, μίλησε εκεί σε μυστική συνάντηση σε αξιωματούχους των ναζί και περιέγραψε με λεπτομέρειες τα σχέδια εξολόθρευσης των Εβραίων (Σ.τ.Μ.).

μια αξιοπρεπή στάση απέναντι στα ζώα, θα επιδείξουμε και σε αυτά τα ανθρωπόμορφα ζώα μια αξιοπρεπή στάση».¹³

Και ο Ρούντολφ Χες επίσης, ο διοικητής του στρατοπέδου συγκέντρωσης του Άουσβιτς, αισθανόταν υποχρεωμένος να τονίζει την ιδιαίτερη σχέση που τον συνέδεε από την παιδική του ηλικία με τα ζώα. Συγκεκριμένα, ήταν τα άλογα που τον είχαν εντυπωσιάσει ιδιαίτερα.¹⁴ Κατά τη διάρκεια της θητείας του στο Άουσβιτς αναζητούσε την επαφή μαζί τους, συνήθως όταν δεν κατόρθωνε να δικαιολογεί άλλο τις καθημερινές δολοφονίες επικαλούμενος την εκπλήρωση καθήκοντος και την υπακοή στις διαταγές: «Ήμουν αναγκασμένος να συνεχίζω τη διαδικασία εξόντωσης, τις μαζικές δολοφονίες, να συνεχίζω να τις βιώνω, να συνεχίζω να παρακολουθώ παγερά ακόμη και ό,τι με αναστάτωνα βαθύτερα μέσα μου», έγραψε στα απομνημονεύματά του τα οποία συνέταξε μετά τον πόλεμο κατά τη διάρκεια της φυλάκισής του στην Πολωνία. «Αν κάποια ενέργεια μου προκαλούσε μεγάλη ταραχή, μου ήταν αδύνατο να πάω σπíti στην οικογένειά μου. Καβαλούσα τότε το άλογο και εξοβέλιζα έτσι τις ανατριχιαστικές εικόνες ή πήγαινα πολλές φορές τις νύχτες στους στάβλους των αλόγων και έβρισκα εκεί την ηρεμία ανάμεσα στις αγαπούλες μου».¹⁵ Ενώ ο Χίμλερ επικαλούνταν τα ζώα για να προβάλλει την ηθική υπεροχή του εθνικοσοσιαλιστικού καθεστώτος, ο Χες προσπαθούσε να εμφανίσει τα άλογα ως τεκμήριο του ευαίσθητου, συμπονετικού χαρακτήρα του. Πρώτα απ' όλα, όμως, συμπονούσε μάλλον τον εαυτό του για όλα όσα είχε «αναγκαστεί να παρακολουθήσει».

Οι ιστορίες περί της έγνοιας του Κοχ για τα ζώα του ζωολογικού κήπου, της καταφυγής του Χες στα άλογα, όπως και η συχνά μνημονευόμενη αδυναμία του Χίτλερ για τα λυκόσκυλα, είναι ως επί το πλείστον και μέρος του μύθου περί της μοντέρνας προστασίας των ζώων και της φύσης των εθνικοσοσιαλιστών, που ως ένα σχετικό βαθμό εξακολουθεί να διατηρείται μέχρι τις μέρες μας. Ακόμη και σήμερα επισημαίνεται ότι ο Χίτλερ, από τον πρώτο κιόλας χρόνο της κυριαρχίας του, ψήφισε έναν νέο νόμο προστασίας των ζώων, ο οποίος θεωρούνταν διεθνώς προοδευτικός

και παρέμεινε εν πολλοίς απaráλλαχτος και στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας μέχρι το 1972 – ένας νόμος μέσω του οποίου προβλεπόταν για πρώτη φορά στο Γερμανικό Ράιχ η προστασία των ζώων («ως αυτοσκοπός») και ο οποίος απέφερε στον αυτοαποκαλούμενο ζωόφιλο Χίτλερ και ένα παράσημο στις ΗΠΑ.¹⁶ Ο Χέρμαν Γκαίρινγκ, με τη ιδιότητά του ως πρωθυπουργός της Πρωσίας, είχε στηλιτεύσει νωρίτερα με σφοδρότητα κάθε μορφής πειράγματα στα ζώα, απειλώντας τους «ζωοτόμους» με στρατόπεδο συγκέντρωσης – παρεμπιπτόντως, μια πρώτη δημόσια αναφορά στα στρατόπεδα συγκέντρωσης. Στην προκειμένη περίπτωση, ωστόσο, μείναμε σε κούφιας απειλές.¹⁷

Όλα αυτά συνιστούν μόνο φαινομενικά αντιφάσεις. Γιατί η προστασία των ζώων είναι στενά συνδεδεμένη με τις θεμελιώδεις πεποιθήσεις της εθνικοσοσιαλιστικής ιδεολογίας. Η Μάρεν Μέρινγκ συγκαταλέγεται στους ελάχιστους ιστορικούς που έχουν ασχοληθεί μέχρι τώρα με τα ζώα στην εποχή του εθνικοσοσιαλισμού. Σε μια μελέτη της ερεύνησε διεξοδικά τον τρόπο με τον οποίο αλλοιώθηκε η σχέση ανθρώπου - ζώου στην εθνικοσοσιαλιστική Γερμανία. Η εκ πρώτης όψεως παράδοξη ιδέα προστασίας των ζώων των εθνικοσοσιαλιστών, γράφει η Μέρινγκ, δεν ερμηνεύεται ούτε ως καθαρό μέσο προπαγάνδας, που τέλος πάντων «δεν εννοούνταν σοβαρά», ούτε και ως μια ξεκομμένη από την υπόλοιπη εθνικοσοσιαλιστική σκέψη θετική άποψη. Ήταν, αντίθετα, ένα «αναπόσπαστο συστατικό στοιχείο της αναδιοργάνωσης της κοινωνίας σε εθνοφυλετική βάση».¹⁸ Ή, για να το πούμε αλλιώς, ήταν μία ιδεολογία που υπολογίζει την αξία της ζωής ανάλογα με το όφελος που επιφέρει στη δική της «φυλετική κοινότητα», δεν κάνει διαχωρισμό ανάμεσα σε «άνθρωπο» και «ζώο», αλλά μεταξύ «χρήσιμης» και «ανάξιας να βιωθεί» ζωής.

Η ειδική προστασία ορισμένων ζώων, αφενός, και η ανακήρυξη ορισμένων ανθρώπων σε «παράσιτα» και η συστηματική εξολόθρευσή τους, αφετέρου, πήγάζαν επομένως από το ίδιο ιδεολογικό πνεύμα.

Αυτό φανερώνεται με εξαιρετικά ακραίο τρόπο για άλλη μια φορά στο Μπούχενβαλντ· ο διοικητής Κοχ, που τόσο ανησυχού-

σε για το καλό των ζώων, για να διασκεδάσει, έριχνε κρατούμενους στον περίβολο με τις αρκούδες και παρακολουθούσε τα ζώα να τους κατασπαράζουν.¹⁹ Ο Λέοπολντ Ράιτερ, ένας από τους επιζήσαντες του Μπούχενβαλντ, κατέθεσε στα πρακτικά μετά το κλείσιμο του στρατοπέδου συγκέντρωσης: «Ακόμα και μέσα στο 1944, όταν στο στρατόπεδο επικρατούσε μεγάλη ασιτία, έδιναν στα αρπακτικά πουλιά, στις αρκούδες και στους πιθήκους καθημερινά κρέας, το οποίο εννοείται ότι έπαιρναν από την κουζίνα των κρατουμένων και συνεπώς το αφαιρούσαν από τη διατροφή τους».²⁰

Οι αναφορές αυτού του τύπου είναι πολυπληθείς. Τα ζώα εμφανίζονται και μετά την εποχή των στρατοπέδων συγκέντρωσης σε πολλά ημερολόγια, σε αναμνήσεις, επιστολές και ντοκουμέντα από την καθημερινότητα. Παρ' όλα αυτά, παρουσιάζονται μέχρι τώρα στην έρευνα για τον εθνικοσοσιαλισμό το πολύ πολύ ως κομπάρσοι. Μολονότι οι ιστορικοί από τη δεκαετία του ογδόντα έχουν διεισδύσει σε άπειρους τομείς της «ιστορίας της καθημερινότητας», από τη μόδα και τον αθλητισμό ως τη διατροφή, τη βιοτεχνία και την κατανάλωση ναρκωτικών στην εποχή του εθνικοσοσιαλισμού, πολύ σπάνια μέχρι σήμερα έχει γίνει λόγος για τα ζώα στον εθνικοσοσιαλισμό.

Οι αιτίες για αυτό είναι σαφείς, όπως επιβεβαιώνει και η Μίκε Ρόσερ, κάτοχος στο Πανεπιστήμιο του Κάσελ της μοναδικής έδρας Human-Animal-Studies που υπάρχει αυτή την εποχή στη Γερμανία: η έρευνα για τον εθνικοσοσιαλισμό, ειδικά η γερμανική, διακατέχεται ανέκαθεν από φοβίες, «επειδή υπάρχει ο φόβος ότι μια εστίαση στα ζώα θα οδηγούσε σε υποβάθμιση των ανθρωπίνων θυμάτων».²¹ Όμως, επειδή ακριβώς η φαινομενικά «αθώα» ιστορία των ζώων είναι συνυφασμένη στενότερα τόσο με την καθημερινότητα όσο και με την ιδεολογία του εθνικοσοσιαλισμού, είναι ιδιαίτερα σημαντική. Γιατί δείχνει κυρίως πόσο βαθιά εδραιωμένες μπορούν να είναι επικίνδυνες αντιλήψεις, ακόμα και σε ιδεολογικά ανυποψίαστους τομείς της ζωής, και να διαμορφώσουν την κοινωνία: όποιος παρατηρήσει από κοντά τη συμ-

βίωση με οικόσιτες γάτες στις δεκαετίες του τριάντα και του σαράντα, αποκτά μια εικόνα του καθιστικού γερμανικής κατοικίας – θα βρεθεί όμως ξαφνικά αντιμέτωπος και με μια εθνοφυλετική κοσμοθεώρηση που είχε διεισδύσει βαθιά στην καθημερινότητα. Όποιος μελετάει τα έντομα στον εθνικοσοσιαλισμό, θα ξαναβρεθεί αργά ή γρήγορα σε τάξεις γερμανικών σχολείων – και δεν θα καταφέρει να αποφύγει την ενασχόληση με τη «μαύρη παιδαγωγική» και τον κοινωνικό δαρβινισμό. Και όποιος θελήσει να ανακαλύψει τι ρόλο έπαιζαν εκείνη την εποχή οι οικόσιτοι χοίροι, θα σκοντάψει πάνω σε διαφημιστικές πινακίδες της βιομηχανίας τροφίμων, στις πρώιμες μορφές της οικονομίας της ανακύκλωσης, εξίσου όμως και στις αλλόκοτες παρεκτροπές της εθνικοσοσιαλιστικής ιδεολογίας. Οι ιστορίες των ζώων διαπερνούν πολλά γνωστά θέματα της έρευνας για τον εθνικοσοσιαλισμό και αποκαλύπτουν έτσι μια διαφορετική, συχνά καινούργια, διόλου υποδεέστερη οπτική της ζωής την εποχή του εθνικοσοσιαλισμού.

ΣΤΑ ΙΧΝΗ ΤΩΝ ΖΩΩΝ

Η τρομοκρατία δεν ήταν παντού εμφανής. Σε πολλές περιοχές, η φαιά καθημερινότητα ήταν μάλλον μουντή και γκριζα. Αλλά σε όλους τους τομείς της ζωής τα ζώα κατείχαν μια σημασία, όπως θα φανεί στα παρακάτω κεφάλαια. Κάθε ένα εξ αυτών προσεγγίζει στη βάση ενός ζωικού είδους μια διαφορετική πτυχή του εθνικοσοσιαλισμού. Με τη βοήθεια του σκύλου και του άγριου προγόνου του, του λύκου, ρίχνουμε μια ματιά στη φυλετική θεωρία, η οποία δείχνει πόσο στενά συνδέονταν μεταξύ τους καθημερινότητα και ιδεολογία, πολιτική και «επιστήμη». Με βάση τον οικόσιτο χοίρο δεν μελετάμε μόνο τη σημασία των ζώων γεωργικής εκμετάλλευσης στην εποχή του εθνικοσοσιαλισμού· ο ρόλος του ως σημαντικότερου προμηθευτή λίπους και κρέατος για τη «διατροφή του λαού» ήταν ταυτόχρονα κεντρικός για τις προσπάθειες των εθνικοσοσιαλιστών να δημιουργήσουν ένα κράτος

πλήρως ανεξάρτητο από το εξωτερικό και να δώσουν απτά δείγματα της δικής τους «πανάρχαιας άριας κουλτούρας». Τα διφορούμενα συναισθήματα που προκαλούσαν τα οικόσιτα ζώα φανερώνονται προπαντός στην κατοικίδια γάτα. Για κάποιους ήταν ένα «εβραϊκό ζώο» που δεν εξημερωνόταν, ενώ άλλοι την εκθείαζαν ως ποντικοκυνηγό και («υγειονομικό βοηθό της φυλετικής υγείας»). Στο κεφάλαιο αυτό συναντάμε διάφορους κατόχους γατών, για παράδειγμα τον φιλόλογο Βίκτωρα Κλέμπερερ, ο οποίος στη Δρέσδη ανησυχούσε στην αρχή για τη ζωή του γάτου του. Και πολύ σύντομα για τη δική του.

Τα ζώα κατείχαν σημαντικό ρόλο και στην παιδαγωγική και την ανατροφή στις δεκαετίες του τριάντα και του σαράντα. Το πώς προετοιμάζονταν από νωρίς οι μαθητές για τον πόλεμο και τη μάχη θα το δούμε στο παράδειγμα του μεταξοσκώληκα και του σκαθαριού της πατάτας. Τα έντομα, έτσι όπως περιγράφονταν στα σχολικά και παιδικά βιβλία, χρησιμοποιούνταν επιπλέον για να εξηγήσουν στα παιδιά τι ήταν —και κυρίως ποιος ήταν—, κατά την εθνικοσοσιαλιστική αντίληψη, ο «βλαβερός οργανισμός», ο «κηφήνας» και το «παράσιτο».

Συγχρόνως, δεν υπήρχε η μία και ομοούσια ιδεολογία του εθνικοσοσιαλισμού. Το πόσο αυθαίρετα συνδυάζονταν τότε με τον έναν και τότε με τον άλλο τρόπο οι ιδεολογικές απόψεις μεταξύ τους φαίνεται άλλη μια φορά παραδειγματικά στη στάση που τηρούσαν οι εθνικοσοσιαλιστές απέναντι στο κυνήγι: την ώρα που ο Χίτλερ απαξίωνε χλευαστικά τους κυνηγούς ως «πράσινους μασόνους», ο αρχικυνηγός του Ράιχ Χέρμαν Γκαίρινγκ, ως γνωστόν, δεν χόρταινε ποτέ το κυνήγι των τροπαίων. Στο επίκεντρο αυτού του κεφαλαίου βρίσκεται το κόκκινο ελάφι με το όνομα Νταής, του οποίου το άγαλμα κοσμεί το εξώφυλλο αυτού του βιβλίου. Έχοντας πέσει κάποτε θύμα της μανίας του Γκαίρινγκ για τρόπαια, το χυτό μπρούντζινο ομοίωμά του άντεξε στους καιρούς και στα δώδεκα χρόνια του «χιλιετούς Ράιχ» — με τον ίδιο ακριβώς τρόπο που η ιδεολογική κληρονομιά του Γκαίρινγκ σφραγίζει ως σήμερα τον κόσμο των κυνηγών.

Και, τέλος, δεν πρέπει να απουσιάζει ένας τομέας, όταν το ζήτημα που τίθεται είναι ο ρόλος των ζώων στον εθνικοσοσιαλισμό. Ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, προπαντός η ανατολική εκστρατεία, δεν θα μπορούσε να υπάρξει δίχως τα εκατομμύρια αλόγων. Στο τελευταίο κεφάλαιο συνοδεύουμε τον Ζίγκφριντ, ένα καθαρόαιμο τράκενερ, που με τον αναβάτη του το καλοκαίρι του 1941 συμμετείχε στην επιδρομή στη Σοβιετική Ένωση και κατόρθωσε να προχωρήσει βαθιά στην Ανατολή, την ώρα που οι κινητήρες και οι μηχανές είχαν παραδώσει από καιρό το πνεύμα τους στην παγωνιά του ρωσικού χειμώνα. Σε αυτό το κεφάλαιο φαίνεται πόσο περίπλοκη ήταν η συμβολική σημασία του αλόγου για την κοσμοαντίληψη των εθνικοσοσιαλιστών – και πόσο μεγάλη είναι η σκιά που ρίχνει ακόμη αυτό το σύμβολο και στη σύγχρονη Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας.

ΧΑΡΑΣΣΟΝΤΑΣ ΟΡΙΑ

Στο έργο του *Minima Moralia* —Στοχασμοί μέσα από τη φθαρμένη ζωή—, μια συλλογή από αφορισμούς και σύντομα δοκίμια, ο Τέοντορ Β. Αντόρνο γράφει ότι η «οργή για φρικαλεότητες που διαπράχθηκαν» ελαχιστοποιείται ολοένα, «όσο πιο ασύμβατα είναι τα θύματα για τους κανονικούς αναγνώστες». Εξ αυτού συμπεράινει: «Ενδεχομένως το κοινωνικό στερεότυπο της αντίληψης στους αντισημίτες είναι τέτοιας φύσης, ώστε να μη βλέπουν καν τους Εβραίους ως ανθρώπους. Η διαρκώς απαντώμενη διατύπωση ότι άγριοι, μαύροι, Γιαπωνέζοι μοιάζουν με ζώα, για παράδειγμα με πιθήκους, περιέχει ήδη το κλειδί για τα πογκρόμ. Η συμπεριφορά θα κριθεί τη στιγμή που το μάτι ενός θανάσιμα τραυματισμένου ζώου συναντήσει τον άνθρωπο. Το πείσμα με το οποίο ο τελευταίος θα αποδιώξει το βλέμμα αυτό από πάνω του —“αφού είναι απλά ένα ζώο”— επαναλαμβάνεται στις φρικαλεότητες σε βάρος συνανθρώπων, κατά τις οποίες οι δράστες πρέπει να επιβεβαιώνουν μέσα τους συνεχώς τη φράση “απλώς ένα ζώο”, επειδή, και στην περίπτωση του ζώου, δεν την είχαν πιστέψει τελείως».²²

Για τον Αντόρνο, στη μεταχείριση των ζώων καθρεφτιζόταν και η σχέση του ανθρώπου με τον εαυτό του. Με αυτή την έννοια, η Ιστορία και οι ιστορίες των ζώων στον εθνικοσοσιαλισμό δεν είναι απλά τεκμήρια της εποχής τους. Αποκαλύπτουν επίσης την αντίληψη για τους ανθρώπους και για τον κόσμο που ανέδειξε αυτή η εποχή και είναι εξ αυτού, τελικά, κάτι πολύ παραπάνω από βουβοί κομπάρσοι.

1.

Δεσμοί αίματος

*Έδωσα στον πόνο μου ένα όνομα
και τον φωνάζω «σκύλο».*

Φρίντριχ Νίτσε, Η χαρούμενη επιστήμη

Ο ΑΓΝΩΣΤΟΣ εμφανίστηκε αναπάντεχα από το πουθενά, τόσο ξαφνικά, που στην αρχή δεν τον πήρε καν χαμπάρι. Στο κάτω κάτω ήταν τελείως απασχολημένος με το κυνήγι ενός αρουραίου. Τον είχε ακολουθήσει περνώντας μέσα από χαρακώματα και κάτω από περιφράξεις με συρματοπλέγματα. Κάπως πρέπει να έχασε τον προσανατολισμό του και τελικά, χωρίς να το καταλάβει, βρέθηκε πίσω από τις γραμμές του εχθρού, όπου ξαφνικά στέκεται μπροστά του αυτός ο άντρας. Όταν εκείνος πάει να τον αρπάξει, τον δαγκώνει όσο πιο δυνατά μπορεί. Όμως ο άντρας δεν τον αφήνει και τον σέρνει μαζί του σε έναν σκοτεινό χώρο κάτω από τη γη όπου ο αέρας είναι υγρός και παγωμένος και του μυρίζει άνθρωπος.

Ο άγνωστος είναι ένας 23χρονος Γερμανός υποδεκανέας. Ως συνήθως, είναι και αυτή τη μέρα της άνοιξης του 1915 στον δρόμο για τη μονάδα του, το 16ο Βασιλικό Βαυαρικό Σύνταγμα Εφέδρων Πεζικού, το οποίο είχε στήσει το στρατόπεδό του στο υπόγειο των ανακτόρων της Φρομέλ στη Βόρεια Γαλλία, λίγα μόλις χιλιόμετρα πίσω από το Δυτικό Μέτωπο. Ο στρατιώτης εκπλήσσεται από τον μικροκαμωμένο λιποτάκτη με το λευκό τρίχωμα και το μαύρο λεκέ που απλώνεται πάνω από το

αριστερό αφτί και το μάτι του. Καθώς ο σκύλος ήρθε από τις θέσεις των βρετανικών δυνάμεων και μοιάζει με αγγλικό φοξτεριέ, ο στρατιώτης θα τον ονομάσει Φόξελ.¹

Φτάνοντας στον στρατώνα, προσπαθεί να κερδίσει την εμπιστοσύνη του Φόξελ με μπισκότα και σοκολάτα. Ο νεαρός άντρας δεν καταλαβαίνει και πολλά από σκύλους, αλλιώς θα ήξερε ότι η σοκολάτα είναι δηλητήριο για έναν σκύλο και ότι, για έναν τόσο μικρό, και μια ελάχιστη ποσότητα μπορεί να αποβεί θανατηφόρα. Η ουσία θεοβρωμίνη που εμπεριέχεται στους κόκκους του κακάο προκαλεί στους σκύλους αύξηση της αρτηριακής πίεσης και συστέλλει τα αιμοφόρα αγγεία, κάτι που μπορεί να οδηγήσει σε σπασμούς, καρδιακές αρρυθμίες και εν τέλει σε ανακοπή. Υπάρχει όμως πόλεμος, και η σοκολάτα που έχουν οι στρατιώτες στις προμήθειές τους είναι χαμηλής ποιότητας, με αποτέλεσμα —ευτυχώς για τον Φόξελ— να περιέχει ελάχιστο κακάο. Ο τελευταίος αποβάλλει την αρχική συστολή του. Σιγά σιγά συνηθίζει τον ήσυχο άντρα που του μαθαίνει να πηδάει σχοινιά και να ανεβοκατεβαίνει σκάλες.

Ο στρατιώτης υπηρετεί ως αγγελιαφόρος· αποστολή του είναι να παραδίνει μηνύματα από το επιτελείο του συντάγματος στα επιτελεία των ταγμάτων της πρώτης γραμμής. «Κοπρόσκυλο των μετόπισθεν» αποκαλούν μειωτικά οι στρατιώτες του μετώπου κάποιον σαν κι αυτόν, αφού συνήθως κινείται στην οπισθοφυλακή των χαρακωμάτων και έτσι έχει τη δυνατότητα να αποφεύγει τις σφαίρες και τις οβίδες του εχθρού. Αυτό τον θίγει και τον τσαντίζει τόσο πολύ, που τα επόμενα χρόνια θα προβάλλει τον εαυτό του διαρκώς ως γενναίο πολεμιστή του μετώπου και θα βάλει τα δυνατά του να εξαλείψει κάθε αμφιβολία για τον ηρωισμό του.

Πολλές είναι οι φορές που έχει ήδη μετακινηθεί το σύνταγμα και κάθε φορά ο Φόξελ τον ακολουθεί. Έχει γίνει στο μεταξύ κάτι σαν μασκότ με την οποία αρέσκονται να φωτογραφίζονται οι άντρες. Όποτε αναχωρεί ο στρατιώτης του, ο Φόξελ μένει δεμένος στο λουρί και περιμένει καρτερικά μέχρι να γυρίσει

πάλι εκείνος. Όμως, από το φθινόπωρο του 1916 μένει περισσότερο απ' ό,τι συνήθως μακριά.

Αρχές Οκτωβρίου οι στρατιώτες πήραν θέση ανάμεσα στις κωμοπόλεις Μπαπώμ και Λε Μπαρκ, περίπου 15 χιλιόμετρα βόρεια του ποταμού Σομ. Από τις αρχές Ιουλίου 1916 προσπαθούν εκεί βρετανικές, γαλλικές και γερμανικές μονάδες να εξαντλήσουν η μία την άλλη σε μια μάχη φθοράς. Όταν οι μάχες λήξουν τεσσεράμισι μήνες αργότερα, θα έχουν πεθάνει και από τις δύο πλευρές συνολικά πάνω από ένα εκατομμύριο στρατιώτες. Είναι μία από τις καταστροφικότερες μάχες αυτού του πολέμου. Ο στρατιώτης του Φόξελ είναι τυχερός και θα επιζήσει: ύστερα από τρεις μόλις ημέρες στο πεδίο της μάχης τα θραύσματα μιας οβίδας θα τρυπήσουν τον αριστερό μηρό του, κάτι που θα του αποφέρει περίπου δύο μήνες στο στρατιωτικό νοσοκομείο στο Μπέελιτς, κοντά στο Βερολίνο.²

Μετά την επιστροφή του στη μονάδα, στις αρχές Μαρτίου 1917, οι συνάδελφοί του αναφέρουν ότι ο σκύλος δεν άκουγε κανέναν και δεν άφηγε να τον χαϊδεύουν. Τον γεμίζει υπερηφάνεια ότι ο Φόξελ ακολουθεί μόνο εκείνον, αφού εκτός από αυτόν τον σκύλο δεν υπάρχει κανείς άλλος που θα έκανε το ίδιο. Μεταξύ των συναδέλφων του ο άντρας θεωρείται ακοινωνήτος, εκκεντρικός, που δεν συμπαθεί και πολύ τα αισχρά αστεία και τις κομπορημοσύνες τους, ενώ προτιμά να τρυπώνει πίσω από την εφημερίδα και τα σκίτσα του ή να παίζει με το σκυλί του. Ο Φόξελ μοιάζει να είναι το μοναδικό έμβιο ον προς το οποίο νιώθει μία εγγύτητα.³

Για πολλούς στρατιώτες που πήγαν σε αυτό τον πόλεμο, τα σκυλιά εξελίχτηκαν σε σημαντικούς συνοδούς και έμπιστους φίλους. Είτε γιατί μυρίζουν πρώτα τα τοξικά αέρια στα χαρακώματα και προειδοποιούν έγκαιρα τους άντρες είτε γιατί εντοπίζουν τραυματίες στην ουδέτερη ζώνη ανάμεσα στις γραμμές. Ή επειδή προσφέρουν παρηγοριά στους στρατιώτες. Για πολλούς τα σκυλιά μοιάζουν με αγγελιαφόρους από έναν καλύτερο κόσμο που τους μεταδίδουν περισσότερη ελπίδα απ' ό,τι όλα τα

εμφυχωτικά γράμματα που φτάνουν από την πατρίδα και τις ιαχές ανυποχώρητου πολέμου των ιεραρχικά ανώτερων.⁴ Σε μια έκθεση των εμπειριών του από το ιταλικό μέτωπο, ο στρατιώτης του αυστρουγγρικού στρατού Ρόμπερτ Χόλμπαουμ γράφει: «Τις ημέρες που σειόταν ο κόσμος, ένα χαρωπό γαύγισμα σκύλου μας πρόσφερε περισσότερα από ό,τι τα σοφότερα λόγια των ανθρώπων».⁵

Και ο νεαρός στρατιώτης της ιστορίας μας δεν μπορεί πια να φανταστεί τον εαυτό του χωρίς τον Φόξελ. Κάποια μέρα, όταν τελειώσει ο πόλεμος και ο ίδιος θα είναι ακόμη ζωντανός, σκοπεύει να του βρει μια σκύλα. Όμως ακόμη βρίσκονται κάπου στα μετόπισθεν του Δυτικού Μετώπου και μοιράζονται κρεβάτι εκστρατείας και βρομοφαγητό. Έτσι θα περάσουν δύομισι χρόνια στα οποία ο Φόξελ τον συνοδεύει στην πορεία του μέσα στα εδάφη της Βόρειας Γαλλίας και του Βελγίου. Πού και πού κυνηγάει βέβαια ακόμη κάποιον αρουραίο, στο τέλος όμως επιστρέφει πάντα σε εκείνον. Μέχρι εκείνη τη μέρα του Αυγούστου του 1917.

Το σύνταγμα πρόκειται να μετακινηθεί ξανά, το τρένο κινείται με κατεύθυνση την Αλσατία, όταν ξαφνικά ο Φόξελ χάνεται σαν να τον κατάπιε η γη. Ο στρατιώτης υποπτεύεται αμέσως κάποιον. Λίγο νωρίτερα ένας σιδηροδρομικός του είχε προσφέρει 200 μάρκα για τον σκύλο. Ο στρατιώτης όμως αρνήθηκε θυμωμένος. «Και 200.000 χιλιάδες να μου δίνατε, δεν τον πουλάω!»

Είναι σίγουρος ότι τον έκλεψε αυτό το «παλιοτόμαρο». Όμως δεν έχει χρόνο να ψάξει τον Φόξελ, η μονάδα του έχει ξεκινήσει ήδη, μπροστά τους έχουν μια μεγάλη πεζοπορία. Με την αίσθηση ότι έχασε τον πιο πιστό συνοδό του και δεν είναι σε θέση να κάνει τίποτα για αυτό, μπαίνει και αυτός στη γραμμή και προσπαθεί να αφήσει πίσω του τον Φόξελ. Κανένα θύμα του πολέμου δεν τον πόνεσε τόσο, όσο η απώλεια του σκύλου του.

ΤΑ ΣΚΥΛΙΑ ΤΟΥ ΧΙΤΛΕΡ

Ο Χίτλερ δεν θα μάθει ποτέ τι απέγινε ο Φόξελ. Ο ίδιος, όπως γνωρίζουμε, μετά τον πόλεμο θα επιστρέψει στη δεύτερη πατρίδα του, το Μόναχο, όπου, ύστερα από μια σύντομη περίοδο πολιτικής περιπλάνησης χωρίς προσανατολισμό, θα ριζοσπαστικοποιηθεί και το 1920 θα γίνει συνιδρυτής του Εθνικοσοσιαλιστικού Γερμανικού Εργατικού Κόμματος (NSDAP) στην οριστική μορφή του. Μετά την αποτυχημένη απόπειρα πραξικοπήματος τον Νοέμβριο του 1923, θα καταλήξει για μερικούς μήνες στη φυλακή. Υποτιμημένος από τους αντιπάλους του και με την υποστήριξη πρόθυμων συνεργών, θα κατορθώσει αργότερα να ανέλθει τόσο ψηλά, ώστε σύντομα να μην τρέχει πια από πίσω του μόνο ένας σκύλος, αλλά σχεδόν ένας ολόκληρος λαός.⁶

Τέλη Ιανουαρίου 1942 ο Αδόλφος Χίτλερ κάθεται, όπως συνηθίζει να κάνει τις νύχτες, μαζί με τους οπαδούς του στο αρχηγείο του, στο «Λημέρι του λύκου» στα βάθη της Ανατολικής Πρωσίας, και διηγείται την απώλεια του πρώτου σκύλου του, του Φόξελ.⁷ Εκείνη την εποχή εκτοπίζονται οι πρώτοι εργάτες καταναγκαστικών έργων από τη Σοβιετική Ένωση στη Γερμανία. Από τους κατ' εκτίμηση σχεδόν πέντε εκατομμύρια Ρώσους Εβραίους έχουν εκτελεστεί ήδη 500.000 από τις αποκαλούμενες Ομάδες Επέμβασης*.⁸ Μόλις λίγες ημέρες πριν, στις 20 Ιανουαρίου, 15 υψηλόβαθμα στελέχη διάφορων κυβερνητικών υπηρεσιών και της SS συναντήθηκαν σε μια βίλα στη λίμνη Βάνζεε, νοτιοδυτικά του Βερολίνου, για μια «σύσκεψη με επακόλουθο πρωινό», όπως αναγραφόταν στην πρόσκληση. Προτού όμως περάσουν για το πρωινό, υπήρχαν στην ημερήσια διάταξη ακόμη «θέματα που συνδέονταν με την τελική λύση του εβραϊκού ζητήματος». Οι εθνικοσοσιαλιστές γραφειοκράτες έχουν αιχμαλωτίσει έντεκα εκατομμύρια ανθρώπους σε ολόκλη-

* Γνωστές και ως Τάγματα Θανάτου (Σ.τ.Μ.).

ρη την Ευρώπη.⁹ Η μαζική δολοφονία τους είναι ήδη σε πλήρη εξέλιξη.

Ακόμη κι αν ο Χίτλερ δεν είναι παρών σε αυτήν τη συνάντηση για την οργάνωση της γενοκτονίας, διαθέτει ανά πάσα στιγμή την καλύτερη ενημέρωση για όλα τα βήματα και δίνει τις ευλογίες του για τις περαιτέρω ενέργειες.¹⁰ Για το γεγονός ότι τα μέτρα που λαμβάνονται για τον ξεριζωμό και τη δολοφονία των Ευρωπαίων Εβραίων ανταποκρίνονται πλήρως στο πνεύμα των επιδιώξεών του δεν υπάρχει καμία αμφιβολία. «Το καλύτερο είναι να πάνε προς τη Ρωσία. Δεν νιώθω κανέναν οίκτο για τους Εβραίους», λέει περίπου μία εβδομάδα μετά τη διάσκεψη, κατά τη διάρκεια ενός ακόμη νυχτερινού γύρου συζητήσεων στο «Λημέρι του λύκου».¹¹ Εδώ, στην οικεία ατμόσφαιρα του αρχηγείου του, όπου ο πόλεμος είναι ακόμη μακριά και δεν τον διακόπτει κανείς, προτιμά να μιλάει για τις ευαισθησίες του, να διηγείται ιστορίες για τον Φόξελ, τον Μουκ και την Μπλόντι, και όλα τα υπόλοιπα σκυλιά που είχε κάποτε στην κατοχή του.

Είχε ήδη πολλά, το πόσα θα γίνουν τελικά δεν μπορεί να ειπωθεί με σιγουριά, αφού οι πηγές σε αυτή την περίπτωση είναι αντικρουόμενες, και επιπλέον ο Χίτλερ δίνει σε πολλά σκυλιά το ίδιο όνομα – μόνο τρία αρσενικά σκυλιά τα φωνάζει Βολφ και τρία θηλυκά Μπλόντι. Ανά διαστήματα έχει τρία σκυλιά ταυτόχρονα, συνολικά πρέπει να είναι μάλλον 13 ζώα, στο σύνολό τους λυκόσκυλα —με μία μοναδική εξαίρεση—, τα οποία διατηρεί από το 1922 ως το 1945. Χωρίς να αναφερθούμε και στα πολυάριθμα σκυλιά που χαρίζει σε μέλη του κόμματος και συνοδοιπόρους με κάποια ιδιαίτερη αφορμή.¹²

Ο Χίτλερ χαρακτηρίζει τον εαυτό του ζωόφιλο, παρ' όλα αυτά τίθεται το ερώτημα αν ήταν πράγματι κυνόφιλος με την αληθινή έννοια του όρου.¹³ «Σκυλί» είναι μία από τις συχνότερες βρισιές που χρησιμοποιεί – είτε όταν μιλά τελείως εκτός εαυτού κατά τη διάρκεια των νυχτερινών μονολόγων του είτε όταν απειλεί τους εχθρούς του. Από το 1923 ήδη είχε διακηρύ-